

Řekne se drobáky...

14. června 2020 v 17:00

O drobné minci se dá v Čechách hovořit už v nejstarším období první monetarizace společnosti během 3.-1. století před Kristem, kdy území pozdějších Čech a Moravy obýval keltský kmen Bójů. Keltský mincovní systém byl v oblasti střední Evropy založen na zlatém standardu s hlavním nominálem zlatým statérem o hmotnosti cca 8g. a jeho díly - nejčastěji 1/3, 1/8 a 1/24. Drobné mince přitom představovaly především stříbrné oboly - nejčastěji s obrazem hlavy na jedné a koně na druhé straně. U nejstarších a nejmladších emisí je na jedné straně namísto hlavy pouze hladký hrbolek.

Keltské oboly, Stradonice, pol. 3. - pol. 1. stol. př. Kr.

Tyto dnes poměrně běžné nejstarší drobné mince z našeho území bývaly ještě v závěru devadesátých let 20. století velmi vzácné. Když mi v ZČM v Plzni v roce 1998 předkládal k fotografické dokumentaci pro obrazovou přílohu kapitoly Numismatika CD-ROMu Dějiny země Koruny české (Vydala agentura FMI Praha 1998) kurátor tamní numismatické sbírky dr. Hus lehce olomený keltský stříbrný obolus s koníkem, pokládal ho na skener jako největší vzácnost. Pak ale na přelomu milénia nastoupily detektory kovů a do té doby výjimečné, zpravidla ztrátové mince, začaly zaplavovat sběratelský trh. Několika skvělých chronologicko-typologických zpracování těchto mincí se zájemci dočkali v nedávné době ([Militký, J.: Oppidum Hradiště u Stradonic](#). a nebo [Gášpár, G., Kostur, L.: Katalog keltských mincí](#)).

S náhlým odchodem Bójů ze střední Evropy na dlouhých deset století ustala i mincovní výroba a znalost, resp. potřeba využívání peněz ve směnném styku. Teprve druhá polovina 10. století přinesla do prostředí mladého přemyslovského státu znalost používání a krátce na to i výroby peněz. Nicméně ranně [středověký denár byla mince mimořádně vysoké hodnoty a drobná platidla v té době reprezentovaly plátěné šátky](#). Ani v jedenáctém, dvanáctém a třináctém století nemůžeme ještě mluvit o drobných mincích, neboť po celou dobu byl jediným nominálem denár (výjimečně se snad razily půldenáry nebo půlbrakteáty, ale nikoliv pravidlem).

Parvi Václava II., Jana Lucemburského a Karla IV., Kutná Hora 1300 - cca 1350

Teprve velká mincovní reforma krále Václava II. v červenci 1300 zavedla v Českém království měnový systém s hlavní mincovní jednotkou pražským grošem a jeho drobnými nominály - parvy v hodnotě 1/12 groše. Parvy jsou tedy po starověkých keltských obolech první středověkou drobnou mincí v historii českého mincovnictví. Parvi Václava II. představovaly dokonalou miniaturu pražského groše s obrazem královské koruny a jménem krále v líci a s obrazem dvouocasého českého lva ve skoku a označením hodnoty na rubu. Už za Jana Lucemburského však došlo ke změně, když kolem lva bylo umístěno jméno krále a na rubní stranu vyobrazen zemský světec sv. Václav. Tuto podobu nechal změnit někdy v padesátých letech 14. století Karel IV., který vrátil do obrazového pole lícní strany královskou korunu. Tehdejší drobné mince již trh vzhledem k obsahu stříbra devalvoval na 1/14 groše a začal je nazývat halěři.

Duté (brakteátové) halěře Karla IV. z 50. a 60. let 14. stol.

Ke změně podoby drobné mince - halěřů - došlo za vlády Karla IV. ještě dvakrát. Nejprve byly dvoustranné halěře (původní parvi) nahrazené jednostrannými tzv. dutými (brakteátovými) halěři s obrazem sv. Václava nebo českého lva. Známé jsou též halěře s vyobrazením krále (korunované vousaté hlavy) nebo královské koruny, jejichž český původ však není jednoznačný. Koncem Karlovy vlády došlo k návratu od brakteátových ražeb k výrobě opět dvoustranných mincí s obrazem koruny a lva. Tyto ržby jsou tzv. němé - tedy bez opisu - podobně

jako zřejmě nejmladší ražby této skupiny - halěře s hlavou en-face / lev, které sice mají na lícni straně opis REX.B-OEMIE, ten však neumožňuje přidělení mincí Karlovi IV. nebo Václavovi IV.

Halěře Karla IV. a/nebo Václava IV. ze 70. a začátku 80. let 14. stol.

V roce 1384 došlo v Čechách k zavedení systému dvojí drobné mince - peněz v hodnotě 1/7 groše a halěřů v hodnotě 1/14 groše. [O těch už jsem se tu v minulosti rozepisoval](#). Proto budiž jen stručně uvedeno, že šlo o němé drobné mince s obrazy lva (peníze) a koruny (halěře), vyráběné novou technologií tzv. čtyřrázu. Mince se stejnou obrazovou náplní razili také Husité - v samotném počátku revoluce z kalichů a monstrancí uloupených v pleněných kostelech, později, kdy už se drahého kovu ani z lupu nedostávalo, z pouhé mědi - ty jsou nazývané flůtky. Někdy v polovině 15. století došlo ke změně technologie výroby polotovaru k ražbě (tzv. střížku) zavedením kruhového sekáče - tzv. průbojníku, kterým byly dosud ručně vystřihované střížky ze stříbrného plechu vysekávány v pravidelněji kruhovém tvaru. Od té doby mluvíme o tzv. kruhových penězích se lvem a kruhových halěřích s korunou; většinou jsou vyobrazení ohraničena hladkým kruhem, u nejmladších emisí kruhem z jemných perliček - tzv. perlovcem. [Ke kruhovým penězům a halěřům vyšla nedávno podrobná typologie](#).

Peníze a halěře Václava IV. po r. 1384 a Husitů (měděné flůtky)

Peníze a halěř Jiřího z Poděbrad z let 1458 - 1471, peníz Matyáše Korvína (minc. Č. Budějovice?)

Éra početných "husitských peněz a halěřů" končí v březnu roku 1483, kdy dochází v kutnohorské královské mincovně k zaražení tzv. bílých peněz v hodnotě 1/7 groše s obrazem českého lva a opisem WLADISLAVS.SECVNDVS.R:B v líci a korunovanou iniciálou králova jména W na rubu. U mladších bílých peněz byla tato iniciála vypuštěna a mince byly nadále ražené jen jako jednostranné. Korunovaná iniciála králova jména se pak stala hlavní obrazovou náplní nejnižšího nominálu - tzv. malého, nebo též černého peníze v hodnotě 1/14 groše. Pouze jediný výjimečný dvoustranný černý peníz Ludvíka Jagellonského nakrátko znovu kombinuje korunovanou iniciálu králova jména L mezi soustřednými kroužky s obrazem českého lva na rubu, ovšem bez opisu.

Označení bílé a černé peníze má souvislost s dobovou výrobní technologií, kdy závěrečnou fází výrobního procesu mincovních střížků byla fáze bělení = vyvážení kotoučků určených k ražbě v roztoku vinného kamene a kuchyňské soli. Tím došlo k částečnému chemickému odleptání mědi z povrchu materiálu, čímž budoucí mince získaly stříbrně zářivý lesk. U nejdrobnějších mincí - malých peněz - byla tato operace kvůli riziku přílišného úbytku hmotnosti vynechána a mince proto působily tmavším dojmem.

Dvoustranný a jednostranný bílý peníz a malý (černý) peníz - halěř Vladislava Jagellonského

Bílý a černé (malé) peníze Ludvíka Jagellonského

Od zavedení grošové měny pracovala s výjimkou husitské doby v Českém království jediná centrální zemská mincovna v Kutné Hoře a pouze epizodní byla i ražba peněz s uhersko-českým znakem Matyáše Korvína zřejmě v mincovně v Českých Budějovicích. Teprve ve dvacátých letech 16. století se přidala mincovna v Jáchymově, od sklonku třicátých let téhož století mincovna pražská a od r. 1568 mincovna v Českých Budějovicích zřízená nejprve dočasně pro přesunutí pražské výroby kvůli moru v Praze zuřícímu. Všechny tyto nové mincovny byly zařizovány především na výnosnější ražbu hrubé tolarové mince, popř. obchodní mince zlaté (Praha). Ve větších objemech se v nich drobnější mince (bílé peníze) razily jen za císaře Maxmiliána II., a to v mincovnách v Jáchymově a v Č. Budějovicích. K mnohem vzácnějším patří bílé peníze z mincovny v Praze. Pozdější ražby bílých peněz za Rudolfa II. z mincoven mimo Kutnou Horu jsou velmi vzácné. Kutnohorská mincovna byla v tomto období stále největším producentem drobné mince; u černých peněz takřka výhradním. K označování drobných mincí letopočtem došlo také v tomto období - poprvé na černých penězích v roce 1530, pravidelně na obou druzích drobných mincí se zavedením [zlatníkovoého měnového systému v roce 1561](#). Ke vzácnějším bílým penězům patří pak ty Českých stavů z r. 1619 a zimního krále Fridricha Falckého z r. 1620. Rovněž Fridrichův černý peníz s korunovanou iniciálou Fri a letopočtem 1620 patří k výskytům výjimečným ražbám.

Bílé a černé (malé) peníze Ferdinanda I. (grošové a tolarové období, 1561 a 2 zlatníková měna)

Bílé peníze Maxmiliána II. 1564 K. Hora, 1574 Praha, 1574 Jáchymov, 1576 Č. Budějovice, černý (malý) peníz 1575 K. Hora

Bílý a malé (černé) peníze Rudolfa II. z let 1579, 1592 a 1610, minc. K. Hora

Bílý peníz 1612 a malý peníz 1614 Matyáše II., bílé peníze Českých stavů (1619) a Fridricha Falckého (1620), vše K. Hora

V podobě bílých a malých peněz přečkaly nejdrobnější české mince prakticky celé období renesance a k jejich nahrazení jinými nominály došlo teprve po Bílé Hoře - tedy po roce 1620. Poslední bílý peníz Ferdinanda II. z r. 1620 byl objeven teprve nedávno (peníz s opisem FERDIN.REX.B.1620 je v publikaci I. Halačky Mince zemí Koruny české uvedený až v dodatcích!). Na něj obrazově bezprostředně navazují kiprové 1/4 krejčary z let 1621-22, které se liší prakticky jen opisem FER:II:D.G.R.B.1622 a umístěním hodnoty 4 mezi nohama lva. 1/2 krejčary byly po Bílé hoře vydávány ve zcela odlišné podobě a sice se zemským znakem - dvouocasým českým lvem v trojoblouku (trojpásu) se zkratkou jména krále F - II. kolem horního oblouku a s letopočtem 1622-23 pod dolními oblouky. Posledním malým - černým penízem (halěřem) s korunovanou iniciálou F II. je také ražba Ferdinanda II. z r. 1620.

Poslední bílý peníz 1620 Ferdinanda II., kiprové 1/2 a 1/4 krejčary 1623 a 1622 Ferdinanda II., vše K. Hora

1/2 krejcar 1626 Praha, 1/2 krejcar 1624, 1626, 1628? a 1/4 krejcar 1624 K, Hora a 1/2 krejcar 1629 Jáchymov

Po mincovní kaladě - [největší státním bankrotu v našich dějinách](#) - dostaly novou podobu prakticky všechny mince, zejména kvůli snadnému odlišení nových = hodnotných ražeb od starých = devalvovaných inflačních peněz, z nichž nejdrobnější mince zůstaly po bankrotu zcela bez hodnoty. Nové půlkrejcarý představovaly dva k sobě nakloněné štíty se znaky českého lva a říšského orla, nad kterými byla umístěna královská koruna a letopočet, to vše uzavřené v trojúhelníku s mincmistrovskými značkami v jeho úhlech. Výjimečné jsou jen kutnohorské půlkrejcarý z let 1627 a 28, které mají větší erby a letopočet pod nimi. K vzácnějším patří opět půlkrejcarý z pražské nebo jáchymovské mincovny s mincmistrovskými značkami B. Hübmera nebo Ř. Steinmüllera. Čtvrtkrejcarý známe jako nejdrobnější ražený nominál jen z kutnohorské mincovny. Jejich obrazovou náplní byl štít s českým lvem ve čtverci nakoso postaveném, kolem něj rozdělený letopočet, nad a pod ním značka mincmistra Š. Hölzla, výjimečně bez značek.

1/2 krejcarý Ferdinanda III. 1640 Jáchymov, 1655 Praha, 1651 Jáchymov

1/2 krejcarý Leopolda I. 1665 Praha, 1670 a 1693 K. Hora

1/2 krejcarý Josefa I. 1708 Praha a 1709 K. Hora

Novou podobu získávají 1/2 krejcarý v padesátých letech 17. století, jen mincovna v Jáchymově razí ještě v roce 1640 původní typ půlkrejcaru s dvojicí erbů pod korunou a letopočetem s mincmistrovskou značkou D. Knoblocha. Nová podoba půlkrejcarů nesla v celém poli českého lva a kolem něj různě umístěné iniciály jména panovníka, letopočet a mincmistrovskou značku. V této podobě se razily půlkrejcarý za Ferdinanda III., Leopolda I., Josefa I. a Karla VI. Výjimečné jsou v této řadě pouze pražské 1/2 krejcarý Leopolda I., ražené mincmistrem Margalíkem (zn. kotva) ve dvou typech s erby a s velkou korunovanou iniciálou L a 1/2 krejcar Karla VI. z r. 1712 s mincmistrovskou značkou I. A. Putze, který je dvoustranný, přičemž běžný obraz lva společně se značkou I.A.P. pod nohama tvoří v tomto případě rubní stranu, zatímco iniciála jména císaře C:VI a letopočet 171Z jsou vyobrazené na líci.

1/2 krejcarý Karla VI. 1712 (dvoustranný), 1716 a 1740 Praha, poslední 1/4 krejcar 1720 Praha

1/2 krejcarý Marie Terezie 1744 a 1748 Praha

Čtvrtkrejcarý se v této době stávají již zcela výjimečně raženým nominálem - v Kutné Hoře za Ferdinanda III. v naposledy popsané podobě s erbem ve čtverci na koso; v Praze za Karla VI. v roce 1720 naposledy v podobě s

korunovaným oválným českým erbem obklopeným bohatou barokní kartuší s iniciálami jména císaře, letopočtem a hodnotou (1X4). Zhruba od poloviny druhého desetiletí 18. století je v ozdobné barokní kartuši umístěný český erb také na půlkrejcích, po zbývajícím období, do okamžiku nástupu kreditních platidel v roce 1758, kdy nejdrobnější nominály v peněžním oběhu vystřídaly hodnotou sice stále slabé, ale provedením mohutnější měděné kreditní mince.

Cu haléř Marie Terezie 1758 Praha